

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

ԱԶԳԱՊԱՏՈՒՄԻ ՆՈՐԱԳՈՅՆ ԳՐՔԻ
ԸՆԹԵՐՑՄԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

Մաղափա Արք. Օրմանեանի *ԵՆԱԿԱՏՈՐ ԱԶԳԱՊԱՏՈՒՄԻ* նշարունակութիւն համարուող Չորրորդ հատորին Գ. մասը՝ յատկացուած 1955-1995 շրջանին, հեղինակած է Տ. Զաւէն Ա. Քհնյ. Արզումանեան: Անցեալ տասնամեակին հարաւային Ֆլորիտայի մէջ հովուական ծառայութեանը միջոցին, ան իր մտաւորական նիւթերուն պտուղ հատորին Ա. եւ Բ. մասերը հետզհետէ հրատարակեց: Ներկայ Գ. Գիրքը՝ որու առանցքն է լուսահոգի Տ. Վազգէն Պալենեան Կաթողիկոսը Ամենայն Հայոց, լոյս տեսած է 2003ին Նիւ Եորքի մէջ, Հայ Եկեղեցւոյ Արեւելեան Թեմի Ս. Վարդան Մատենաշարէն, եւ օժտուած է Մայրագոյն Պատրիարք Տ. Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի 2002ի Մայիս 21 թուակիր «Օրհնութեան Գիր»ով: Վեհափառը իր պատգամի վերջընթեր պարբերութեան մէջ կը յայտնէ թէ «... առանձնակի զգացումով պիտի ընթերցէ եռահատորի յատկապէս այս գիրքը որը նուիրուած է շինարար կեանքին ու գործունէութեանը Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց հոգեւոյն Կաթողիկոսի, ում երախտապարտ հոգեզաւակն ենք»:

Ինչպէս անհրաժեշտ է կեղուել կամ պատեան նեղեմի երբ մարդ կը փորձէ համեղ կարծուող պտուղի մը միջուկը երեւան հանել եւ ճաշակել, նոյնպէս պիտի վարուի ներկայ գրադատը: Ան, նոր լրացուցած ամբողջական ընթերցումը Արզումանեանի 372 երկսիւն էջերով Գ. Գիրքին, նախ պիտի գովէ մատենասէր եւ մատենագիր հեղինակը, անոր յարատեւ պրպտումներուն, ջանասիրութեան, եւ գիրքի միջոցաւ լոյս

սփռելու իր ձգտումին համար: Սակայն նաեւ պիտի բուէ կարգ մը բացասական գիծեր, որոնցմէ հաւանաբար պիտի զգուշանար Մաղափա Արք. Օրմանեան: Բացասականները գորս նկատած է ներկայ ընթերցողը, պիտի յիշուին հետեւեալ կարգով.-

1. Հայերէնի ուղիղ գործածութիւն
2. Պատմական նշգրտութիւն
3. Զանցառութիւն
4. Ոն
5. Ինքնացոյցում

1. Հայերէնի ուղիղ գործածութեան առընչութեամբ զանց կ'ընեն՝ բուել ուղղագրական սխալները:

Սակայն չեմ կրնար անտեսել ութիւն-ով վերջացող բառերու տողադարձ կատարելու պարագային «բ» գիրը վերջացող տողի ծայրը թողելու սխալը, որ յաճախ պատահած է այս գրքի մանաւանդ երկրորդ կէսին մէջ: Նաեւ վանկեր անջատելու պարագային, կանոն է որ ամէն մի վանկ պարունակէ ձայնաւոր մը: Այդ կանոնը չէ յարգուած երբ (էջ 355) դժնդակ բառը տողադարձումի ենթարկուած է դժն-դակ ձեւով:

Յօդուած 3607ի մէջ կը կարդանք «Արարներ ապստամբեցան գաղութարարներու դէմ քանիցս, 1920 թուականէն սկսեալ մինչեւ 1939, ստիպեցնելով որ Անգլիա դադարեցնել տար հրեաներու իրերայաջորդ գաղթը դէպի Պաղեստին:» Երանի թէ հեղինակը, փոխանակ ստիպեցնելով շինծու բառին, օգտագործած ըլլար հարկադրելով կամ ատոր հումանիշ օրինաւոր բառ մը:

Յօդուած 3637ի մէջ կը կարդանք. «... ոչ-իսլամներ ահաւոր հարկերու ենթարկուեցան, եւ տուրքերը չկարենալ վճարելու (ընդգծումը իմ կողմէ՝ Ա.Ա.) պարագային՝ աքսորուեցան...» Մէջքերուած երկրորդ նախադասութեան մէջ կարենալ բայը սխալ դիրքով դրուած է բուն բային (վճարել) օժանդակելու իր դերին մէջ: Ուղիղ ձեւը պէտք էր ըլլար՝ «վճարել չկարենալու պարագային»: Այս օրինակին նման կարելի է տասնեակ մը մէջքերումներ ընել «կարենալ»ու կամ «չկարենալ»ու շրջուած դիրքով գործածութեան:

Թէեւ թիւով սակաւ, Արզումանեան հայրը, տակաւին կ'օգտագործէ բրֆարանութիւններ, ինչպէս «կեանքներին վտանգի տակ (3609), ախորժակնին սրած» (3821): Լուսահոգի գրադատ Յակոբ Օշական կը մերժէր հայերէն լեզուի մէջ գործածութիւնը բրֆարանութեանց:

Վերջապէս հեղինակը երբ կը նկարագրէ Տ. Վազգէն Կաթողիկոսի մահացու հիւանդութիւնը, կը գործածէ «բուժումները» ձեւը, մինչ անելի յարմար կ'ըլլար դարմանումները ձեւը:

2. Պատմական նշգրտութեան տեսակէտէն հեղինակը կարգ մը պարագաներու մէջ վրիպած է, թերեւս անգիտութեամբ: Զոր օրինակ՝ երբ կը գրէ Զգօն Վրդ. Տէր Յակոբեանի մասին «պա մեկնեցաւ Միացեալ նահանգներ Տիրան արքեպիսկոպոսի առաջնորդութեան շրջանին» (3779) կը մոռնայ որ համաշխարհային Բ. Պատերազմի շրջանին երբ ընտրեալ առաջնորդ Տիրան Վրդ. Ներսոյեան Լոնտոնէն նաւու վտանգաւոր ուղեւորութեամբ հագիւ 1944ին կրցաւ հասնիլ Նիւ Եորք, Զգօն Վրդ. Տէր Յակոբեան պատերազմին սկսելէն առաջ արդէն ժամանած էր Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներ, ուր Շիֆակոյի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ

եկեղեցւոյ հովուական պաշտօն վարած էր 1939էն մինչեւ 1941: Այդ ժամանակաշրջանին Տիրան Վրդ. Ներսոյեան՝ միաբանակից, բարեկամ եւ թղթակից Հայր Զգօնին, կը ծառայէ Լոնտոնի մէջ եւ Ամերիկայի Թեմին առաջնորդ լինելու հեռանկար չունէր, քանի իբրեւ նորընտիր առաջնորդ Մայր Աթոռին նախաձեռնութեամբ Տ. Գարեգին Արք. Յովսէփեան կը պաշտօնավարէր Նիւ Եորքի մէջ: Զգօն Վրդ. մնաց Ամերիկա շատ մը տարիներ եւս, ու երբ Ամերիկայի առաջնորդի արտոք բափուր եղաւ Տ. Գարեգին Արք. Յովսէփեանի Կիլիկիոյ Կաթողիկոս ընտրուելուն հետեւանալով, Զգօն Վրդ. քանի եւ գրիչով ծանօթացուց, առաջնորդական պաշտօնին թեկնածու եւ փուէարկող պատգամաւորներուն գրեթէ բոլորին անձնապէս անձանօթ, հեռակայ Տիրան Վրդ. Ներսոյեանը: Նոր առաջնորդի արտասահմանէն Նիւ Եորք հասնելէն կարճ ժամանակ ետք Զգօն Վրդ. փոխադրուեցաւ Գալիֆորնիա ուր մի քանի տարի հովուական պաշտօն վարելէ ետք է որ 1950ական թուականներու կիսուն մեկնեցաւ Պաղտատ, Իրաք, հայրապետական պատուիրակի պաշտօնով:

Սիոն Արք. Մանուկեան այս գրքին մէջ քանիցս յիշուած է որպէս միաբան երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Ուխտին: Ճիշդ է որ 1938ին երբ Հայր Սիոն մեկնեցաւ վանքէն ստանձնելու ԱՄՆի Փրովիտէնս (Ր.Ա.) քաղաքի Ս. Սահակ-Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ հովիւի պաշտօնը, վարդապետը մնաց միաբան Սրբոց Յակոբեանց: Սակայն 1945ին, երբ լոկ իր հովուած ծուխի վկայագիրով Ս. Էջմիածին Ազգային Եկեղեցական ժողովին մասնակցելուն նորընտիր Կաթողիկոս Տ. Գէորգ Զ. Զէօրէֆեանցին ներկայացաւ իբր թեկնածու

Եպիսկոպոսական աստիճանին, նոր հայրապետի օժած առաջին տաս Եպիսկոպոսներէն մին եղաւ: Սիոն Սրբազան միաժամանակ դուրս ձգուեցաւ Երուսաղէմի միաբանութեան անդամակցութենէն, տրուած ըլլալով որ միաբանութիւնը փութարկութիւն չէր կատարած զինք իր Եպիսկոպոսութեան բեկնածու յանձնարարելու նոր ընտրուելիք կաթողիկոսին: Այդպիսի կացութեան մէջ մնաց Սիոն Սրբազան մօտ քսան տարի: Երուսաղէմի Աթոռին 1958ի գրպանի օրացոյցը՝ լոյս տեսած ընտրեալ պատրիարք Տիրան Արք. Ներսոյեանի հրամանով, միաբաններու անուանացանկէն դուրս կը պահէր անունը Սիոն Արք. Մանուկեանի, որ ծանօթ էր որպէս բարեկամ եւ գործակից Տիրան Սրբազանին, ըլլայ վանքին մէջ, ըլլայ արտասահման: 1961ի նախօրեակին, երբ եղիշէ Արք. Տէրտէրեան յաջողած էր պետական միջամտութեամբ Ամմանէն վերադառնալ Սրբոց Յակոբեանց վանք, ընտրուիլ եւ ճանչցուիլ Պատրիարք, տակաւին Սիոն Արք. Մանուկեանի անունը դուրս կը մնար Ուխտի հրատարակուելիք գրպանի օրացոյցէն: 1964ին էր որ իրեն յատուկ նկատումներով եղիշէ Պատրիարք Տէրտէրեան Երուսաղէմի միաբաններու անուանացանկին մէջ կրկին մտցուց անունը Սիոն Սրբազանին, նաեւ իր իսկ սաղրանքով ադկէ չորս տարի առաջ Երուսաղէմէն բռնի վտարուած եւ ապա փութանակի միաբանութենէն փութուլ դուրս հանուած Թորգոմ Վրդ. Մանուկեանի (մինչ այդ Եպիսկոպոս օժուած որպէս Գալիֆորնիայի Թեմին նորընտիր առաջնորդ) անունը: Այսպէս կամ այնպէս, Սիոն Սրբազան Մանուկեան շարունակ իր ստորագրութեան հպարտօրէն կ'աւելցնէր «Միաբան Ուխտին Սրբոց Յակոբեանց Երուսաղէմի»:

Վերադառնալով Տիրան Արքեպս.

Ներսոյեանին, որ 1930ական թուականներու կիսուն Երուսաղէմի վանքին մէջ գործակից բարեկամն էր յիշեալ Ջոզն եւ Սիոն վարդապետներուն, իր Ամերիկայի Թեմի առաջնորդութեան Բ. Բառամեակի միջոցին հեռուէն կարեւոր բարոյական օգնութիւն ընծայեց Երուսաղէմի հայ Պատրիարքութեան, այնպիսի ժամանակ երբ Կիրեղ Իսրայէլեան Պատրիարքի կանխահաս վախճանումով 1949ին վանքին մէջ չկար որեւէ միաբան Եպիսկոպոս: Ազգապատումի ներկայ հատորի Յօդ. 3628ը լրացուցիչ կարգ մը մանրամասնութեանց կը կարօտի: Գրուածը սա է. «Տեղապահի խնդրանքով, Ամերիկայի հայոց առաջնորդ Տիրան արքեպիսկոպոս Ներսոյեան, ժընեւի միջազգային ժողովին ազդեցիկ ճառ մը կարդաց յանուն հայ Երուսաղէմի եւ ի պաշտպանութիւն անոր իրաւանց»: Այդ հասկնալի կը դառնայ լոյսին տակ հետեւեալ զեկուցումին, որ մաս կը կազմէ Ամերիկայի Հայ Եկեղեցւոյ Արեւելեան Թեմի Կեդրոնական Վարչութեան 1949-1950 շրջանի Տեղեկագիրին: Առաջնորդը՝ ներկայացուցիչ Երուսաղէմի Պատրիարքութեան գլուխին տակ կը կարդանք. «Միացեալ Ազգերու կազմակերպութեան միջամտութեամբ երբ Պաղեստինի մէջ Արաբ-Հրէական պատերազմը դադրեցաւ, նոյն կազմակերպութիւնը որոշում տուաւ Երուսաղէմ քաղաքը միջազգայնացնել եւ գործը յանձնեց Խնամատարական Խորհուրդին (Թրըքսիշիք Քաունսըլ): Այս խնդրի կապակցութեամբ Երուսաղէմի հայոց Պատրիարքարանը մեր Առաջնորդ Սրբազանին նշանակեց պաշտօնական ներկայացուցիչ որպէս զի պատկան տեղերը Ս. Աթոռի դարաւոր իրաւունքներուն հետամուտ ըլլայ եւ ներկայացնէ հայոց տեսակետները

Ս. Քաղաֆի միջազգայնացման խնդրոյն մասին: «Սրբազան Հայրը այս ուղղութեամբ կարելի աշխատանք տարաւ, նիւ եորֆ եւ Ռաշինկերն պատկան անձանց հետ տեսակցութիւններ ունեցաւ: Ներկայացուց նաեւ ՄԱԿի խնամատարական Խորհուրդին՝ յատուկ յուշագիր մը, հայոց տեսակետները արտայայտող:

«Տարւոյս Յունուարի մեր հերթական ժողովին մէջ մեր նախագահ Առաջնորդ Սրբազանը տեղեկացուց թէ խնամատարական Խորհուրդը Փետրուարի մէջ ժողով պիտի գումարէ ժընէվի մէջ (Զուիցերիա) ուր Երուսաղէմի խնդիրն ալ օրակարգի վրայ է եւ կարելու է հոն մարդ ունենալ որ մեր տեսակետները ներկայացնէ:

«Վարչութիւնս այս ստիպողական եւ յոյժ կարելութիւն ունեցող խնդիրը հանգամանօրէն նկատի առաւ, եւ միաձայնութեամբ համաձայն գտնուեցաւ որ Սրբազանը մեկնի ժընէվ, այնտեղ մնայ Թրըսթիշիք Քաունսըլի ժողովի տեղադրութեան, եւ ապա մեկնի Երուսաղէմ եւ անկէ վերադառնայ իր պաշտօնին:

«Կարգադրուեցաւ նաեւ որ Սրբազանի բացակայութեան, մինչեւ անոր վերադարձը Առաջնորդական գործերը փոխանորդաբար վարելու համար Գերշ. Տ. Սիոն Եպիսկոպոս փոխադրուի նիւ եորֆ, եւ անոր ճանապարհածախսն ու ռոնիկները վճարուին Առաջնորդարանի սնտուկէն:

«Սրբազան Հայրը մեկնեցաւ իր առաքելութեան տարւոյս Յունուարին եւ վերադարձաւ Մայիսի սկիզբը:

«Նորին Սրբազնութիւնը իր վերադարձին Կեդր. Վարչութեան տուաւ իր առաքելութեան եւ կատարած աշխատանքներուն լրիւ տեղեկատուութիւնը, որը մեծ գոհունակութեամբ եւ զնահատութեամբ արձանագրուեցաւ:

...«Կեդր. Վարչութիւնս արձանագրեց նաեւ իր գոհունակութիւնը որ Տ. Սիոն Եպիսկոպոս՝ Առաջնորդի բացակայութեան Առաջնորդարանի ընթացիկ գործերը՝ փոխանորդաբար հոգատարեց:»

Երուսաղէմի Պատրիարքութեան տեղապահը 1950ին եղիշէ Վրդ. Տէրտէրեանն էր, իսկ Սիոն Եպ. իբր Ամերիկայի Թեմի Միջին Արեւմտեան շրջանի փոխանորդ, կը բնակէր Տիբրոյք:

Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքութեան պաշտօնաբերք ՍԻՈՆ 1950 Ապրիլի թիւի լուրերու բաժնին մէջ կէս սիւնակ յատկացուցած է «Ս. Աթոռիս Միարաններէն Հիւս. Ամերիկայի բարեջան առաջնորդ Գեր. Տ. Տիրան Ս. Եպ. Ներսոյեան»ին:

Ըստ այս լրատուութեան Տիրան Սրբազան Երուսաղէմ գտնուեցաւ Մարտ 31էն մինչեւ Ապրիլ 11, նախագահեց Աւագ Շարաթի մեր բոլոր հանդիսութիւններուն, հետզհետէ այցելեց Ս. Քաղաֆի զանազան պաշտօնական անձներուն, եւ ընդունեցաւ անոնց փոխադարձ այցելութիւնը:

Նէշընըլ Ժիոկրաֆիք ընկերութեան ամսաբերքը Երուսաղէմի Զօնուած յօդուածի մը մէջ 1950ի վերջաւորութեան հրատարակեց գունաւոր լուսանկար մը նոյն տարուան Աւագ Հինգշաբթի յետմիջօրէին Ս. Յակոբայ Տանարի Բեմին վրայ կատարուած Ռտելուային, որուն հանդիսապետն եղած էր Տիրան Եպ. Ներսոյեան:

3. Զանցառութիւններ

Հայր Զաւէն Արզումանեան զանց ըրած է նկարագրութիւնը Ամենայն Հայոց Տ. Վազգէն Կաթողիկոսի 1960ին եւ 1968ին Ամերիկայ այցելութեանց առիթներով Վեհափառին տուած այցելութիւնները նիւ Ինկլէնտի շրջանին,

ուր ի միջի այլոց կը գտնուի Ուստըրի (Մաս.) Ս. Փրկիչ եկեղեցին՝ անդրանիկը Ամերիկայի հայ եկեղեցիներուն: Պոսթոնի պարագային հետաքրքրական պիտի ըլլար նշել հանդիպումը Վեհափառին եւ Պոսթոնի հոշակատր Հոռմէական Կաթողիկ Կարտինալ Ռիչըրտ Գուշինկին: Երկիցս 1968ին, ի պատիւ Կաթողիկոսին Հայ համայնքին կողմէ սարժուած մեծ նաշկերոյթին, եւ յաջորդ օր Կարտինալի պաշտօնական ապարանքին մէջ: 1960էն 1968 կարն ժամանակամիջոցի ընթացքին մեծ փոփոխութիւն գարգացած էր Հոռմէական եկեղեցւոյ կեցուածքին մէջ՝ հանդէպ հայ եկեղեցիին: Պոսթոնի շրջանի մէջ մեր Վեհափառի 1960ի ընդունելութեան յանձնախումբի հրաւերին, Կարտինալ Գուշինկ (ըստ գրոյցի մը) իր մերժողական պատասխանը րացատրած է սա առարկութեամբ թէ ինք իր ժամադրութիւնները կ'ընէ մէկ տարի առաջ եւ ոչ թէ հապենպ՝ հանդէսէն մի քանի շաբաթ առաջ, այդու այպանելով Կաթողիկոսի շուտափոյթ ժամանումին հետեւանալով անապարանօք յայտագիր կազմել ջանացող տեղական յանձնախումբը: Միեւնոյն խիստ երեւցող Կարտինալ Գուշինկը 1968ին ոչ միայն հաւանեցաւ խօսք առնել Վազգէն Կաթողիկոսի ի պատիւ տրուելիք մեծ նաշկերոյթին, այլ նոյն առիթով կատակախառն եւ սիրագեղ խօսեցաւ երկար, ժամացոյցին ուշադրութիւն չընծայելով: Կարտինալին փափաքով Վեհափառը յաջորդ առաւօտ իր շէֆխումբով Կարտինալին այցելեց անոր ապարանքին մէջ: Կարտինալին դրամական նուէրը Վեհափառը շնորհակալութեամբ ընդունեցաւ եւ գումարը ամբողջութեամբ տրամադրեց Նիւ Եորքի նորակառոյց Ս. Վարդան Մայր տաճարի շինութեան հիմնադրամին:

Հ. Զաւէն Արզումանեան բոլորովին զանց ըրած է յիշատակել թէ Տ. Վազգէն

Կաթողիկոսի 1987ի աշնան Նիւ Եորք տուած այցելութեան, Ամերիկայի Հայաստանեայց եկեղեցւոյ Թեմը հաստատող Մկրտիչ Խրիմեան Կաթողիկոսի մահուան ճՕրդ տարեդարձին առիթով, Վեհափառը իր ուղերձին մէջ յայտնեց ունկնդիրներուն թէ իր երիտասարդ տարիքին Պուրէշի մէջ գրած էր ուսումնասիրութիւն մը Խրիմեան Հայրիկի մասին:

Կ'արժէր նաեւ որ Հայր Զ. Արզումանեան գէթ մէկ յօդուած յատկացներ Վազգէն Կաթողիկոսի լայնախոհ մէկ տնօրինութեան, որու շնորհիւ Հիւսիսային Ամերիկայի երեք տարի թեմերուն մէջ, պաշտօնի վրայ գտնուող առաջնորդներու դիմումով, վեղարաւոր առնուազն եօթ երիտասարդ հոգեւորականներ արտօնուեցան ամուսնանալ, միաժամանակ պահելով իրենց քահանայական կարգը եւ շարունակելով ծառայել Հայ եկեղեցիին, հովուական եւ կամ վարչական մարզերու մէջ: Այդ մասին գրելով, Արզումանեան յայտնած պիտի ըլլար իր ինքնութիւնը, իր նախընթացը, որ պիտի րացատրէր թէ այս հատորի առաջին լուսանկարին մէջ երեւցող հոգեւորականը ինչու այլեւս պարտաւոր չէ վեղարով սօզել իր լայն նակատը:

4. Գալով Ոձին, հեղինակը կարն եւ կտրուկ նախադասութեանց հետամուտ գրող մը չէ: Զի վարանիր կրկնել: Զոր օրինակ, երբ կը գրէ կուսակրօն հոգեւորականի մը եպիսկոպոս օծուելուն մասին, կը կրկնէ ենթակայի քահանայ ձեռնադրութեան առիթով անոր մասին գրածները, զորս հաւանաբար պիտի կրկնէ անոր աւելի քարձր դիրքի մը հասնիլը պատմելուն առիթով: Այս կրկնութիւնները ի վերջոյ կը ձանձրացնեն ընթերցողը: Ի նկատի առէք րագում նամբորդութիւններու առիթով

սրբավայրերու մէջ հանդիսաւոր մուտք գործող Վազգէն Վեհափառին, Շնորհիք Պատրիարքին եւ ասուցմէ աւելի երիտասարդ կրօնական պետերու ի պատիւ երգում «Հրաշափառ Աստուած»ներու բուռումբ: Այդ ընելու փոխարէն թերեւս շինիչ կ'ըլլար արձանագրել երգչախումբին, դպրաց դասին եւ խմբավարին անունները:

Տեղ մը (3731) հեղինակը ակնարկ մը նետած է 70-ական թուականներուն երուսաղէմի մէջ տպուած կրճատեալ Մաշտոցին՝ պտուղ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսէն լիագործած Յանձնախումբի անլուրջ, մակերեսային մօտեցումին: Հեղինակը մեղմօրէն «կոկիկ» կ'որակէ կրճատեալ այդ Մաշտոցը, որ ողորմելի եւ մերժելի հրատարակութիւն մըն է: Ափսոս որ լուսահոգի Տ. Տիրան Արք. Ներսիսեան, որ այդ յանձնախումբի փութանակի աշխատանքին չկրցաւ կամ չկամեցաւ մասնակցիլ, իր խորաթափանց եւ մանրագին նկատողութիւնները չկրցաւ ատենին ներկայացնել, փորձելու համար խափանումը Կաթողիկոսին կողմէ տրուած «Ընծայման Գիր»ին, որով կ'արտօնուէր այդ Մաշտոց կոչեցեալ պակասաւոր մատենի հրատարակութիւնը:

Գրքին ձանձրացուցիչ կրկնութիւններու շարքին են նկարագրութիւնները Վազգէն Կաթողիկոսի քառասնամեայ պաշտօնավարութեան զուգահիշող միւռոնօրինէֆներուն: Ո՞վ իսկապէս կը հետաքրքրուի Կաթողիկոսը շրջապատող 12 զգեստաւորեալ նուիրապետներէն իւրաքանչիւրը ինչ սրբութիւն կամ մասունք ունէր իր ձեռքին մէջ: Աւելի դաստիարակիչ պիտի ըլլար միւռոնօրինէֆի նախօրեակին կամ վաղորդայնին սարքել ցուցահանդէս մը խնդրոյ առարկայ սրբութիւններուն եւ զանոնք պատշաճ գեղարուեստական եւ հնագիտական մօտեցումով նկարագրել

յարգալիր ունկնդիրներու:

5. Ինքնացոյացում

Հայր Զաւէն կամ Տէր Զաւէն, սարկաւագ, քահանայ, վարդապետ՝ մինչեւ սահմանը եպիսկոպոսական աստիճանին, որ կը բուի թէ զինք կը հմայէ, հեղինակը, բախտաւոր է որ տեղէ տեղ շարժած է չորս ցամաքամասերու վրայ: Շարժած՝ ոչ թէ լոկ թափառելու սիրոյն կամ ձանձրոյթէ մղուած, այլ սերտելու, հոգեւոր ծառայութիւն մատուցանելու, գրելու, դասախօսելու, ժողովներու եւ այլ խմբումներու մասնակցելու: Մաղաքիա Օրմանեան պատմաբանը եւս ատենին, երբ չունէր սաւառնակի եւ կամ ինքնաշարժի ընձեռած բարիքները, գտնուած է այլեւայլ տեղեր եւ գրի առած ու վկայած է կարգ մը անձնական տպաւորութեանց եւ փորձառութեանց մասին: Սակայն տասնըննե դարերու եռահատոր Ազգապատումին հեղինակը չունէր հնարաւորութիւն ինքզինքն զնելու Վարդանանց Աւարայրի եակատամարտը նկարագրող եղիշէին մօտ, կամ «Առաւօտ լուսոյ» հեղինակող Ներսէս Շնորհալիի քննարանին մէջ, դարերու վրայէն ոստում փորձելով: Արգումանեան պատմագիրը կ'ընթանայ իր այս հատորի առանցքը կազմող Վազգէն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին զուգահեռ, քառասուն տարիներու սահմանափակ շարժանկարի մը չափերով, հիւսելով իր անձը յանախ այն բոլոր կացութեանց, վայրերուն եւ գործունէութեանց, որոնք կարեւորութիւն եւ արժէք ունին իրեն համար:

Թերեւս իր այս անձնական առընչութիւններու բազում յիշատակումները նշան են հեղինակին գիտակցական եւ կամ ենթագիտակցական որոնումին՝ որ կը կայանայ սա հարցումին մէջ՝ «Ո՞վ եմ ես»:

ԱՐՏԷՆ Ա. ՔԷՆՅ. ԱՇԾԵԱՆ